

## ОБ'ЄДНУЮЧІ ІДЕЇ В КОНТЕКСТІ КОНСТРУКТИВНОГО ПОЛІТИЧНОГО РЕФОРМУВАННЯ

*У статті аналізуються роль і значення об'єднуючих ідей, перш за все національної ідеї для конструктивного реформування суспільства.*

**Ключові слова:** об'єднуючі ідеї, політичне реформування, національна ідея, екологічна проблема, ідеологія й ідеологізація.

В ситуації, що сьогодні склалася в Україні, виникає нагальна потреба в об'єднуючих ідеях, спираючись на які, можна було б сформувати громадянське суспільство й сильну державу. Об'єднуючі ідеї, як правило, виникають на базі прагматизму, об'єктивного аналізу реального стану речей й принципу корисності для більшості громадян. Однією з таких об'єднуючих ідей, безумовно, є національна ідея, яка здатна об'єднати всіх членів суспільства, попри їхні політичні уподобання, в єдине співтовариство, що прагне до прогресу держави через створення соціально орієнтованої економіки та правового суспільства.

Національна ідея є одним з основоположних феноменів соціальної спільноти, без урахування якого втрачається специфіка цієї спільноти, характерні, властиві лише їй риси. Надзвичайно суперечливий, невіддатливий раціональному визначенню феномен національного займає одне зі значних місць в сучасній структурі. Одні фахівці кваліфікують його як анахронізм, (ізоляціонізм, ксенофобія тощо), що особливо проявляється в кризові періоди розвитку суспільства, при цьому національні та загальнолюдські цінності розглядаються як альтернативні. Інші — тлумачать національне як необхідну передумову процесу становлення людини, здатної піднятися до розуміння загальнолюдських цінностей. Національна ідея виступає або як усталена, незмінна концепція, яка спирається на загальні національні цінності, або як концепція відкрита, динамічна, яка має яскраво виражений історичний характер. Загалом же останнім часом починають домінувати уявлення про націю як утвір, що має виключно соціально-політичний, соціально-культурний характер.

Звичайно, поняття «нація» включає означені аспекти та визначальні характеристики її як духовної спільноти. Все це, безумовно, усвідомлюється у сфері культури. М. Бердяєв національне називав індивідуальним буттям, поза яким неможливе існування людства, проблемою історичною, а не соціальною. Продуктивним підходом до осмислення феномену національної ідеї може бути такий, що буде здатний поєднати його історичну динамічність з таємничими, малодослідженими ще витокami «з глибин життя» [11, с. 155]. Інакше кажучи, такий підхід мусить мати етнологічну спрямованість. Однією з цікавих спроб дійти до витоків національного зробив у свій час І. Гердер. Він аргументовано, спираючись на величезний історико-етнографічний матеріал, показав, що нація, національна культура топологічно пов'язані з природно-географічним середовищем. Саме звідси беруть початок сукупність звичок і манер, спосіб почування й поведінки, властива кожному етносу опозиція «ми й вони», опозиція як даність, яка не може тлумачитися як загроза формуванню загальнолюдських цінностей [2, с. 611].

Активізація проблеми української ідеї в нашу добу співпала з кризовим станом в країні і багато в чому ініціюється останнім. До того ж вона може трактуватися як своєрідна психологічна адаптація нереалізованих державницьких намагань та комплексу «меншого брата». Звідси її суперечливість, непослідовність, хитання між манією самопониження та самозакоханості. Слід особливо наголосити, що така амбівалентність вітчизняної ментальності — відчуття меншовартості, яке постійно надихається нашими ЗМІ та публічними політиками, хизуванням історичним минулим, має місце й сьогодні. Звідси в автоматичному режимі виникає феномен кризи самоідентифікації або ж дефект головного дзеркала. Так звана гуманітарна аура нації, що опирається головним чином на літературу, мистецтво й освіту, є утворенням надзвичайно делікатним. Враховуючи статус-кво останніх в нашій реальності, важко покладати сподівання на дієвість національної ідеї.

Національна ідея, попри всі різноманітності її інтерпретацій, безумовно, вплинула на хід і результати історичного шляху. Іншою об'єднуючою ідеєю, як видається, могла б бути екологічна. Поряд з тим, що загрозлива екологічна ситуація є одним із чинників загострення соціально-політичної обстановки в світі, екологія може бути ефективним, консолідуючим чинником усього людства. Загальна екологічна небезпека здатна об'єднати людей, сформувати глибинне почуття людського роду як єдиної спільноти. А оскільки це так, то чому б не розглядати її як інтегруючий чинник нашого досить

роз'єданого суспільства. Якщо економіка спирається на нерівність — завжди є багаті й бідні, то в екологічному аспекті всі є рівними. Щодо цього майже досягнуто соціальну справедливість: багаті й бідні, представники державного істеблішменту й пересічні громадяни, суб'єкти тіншової й легітимної економіки мешкають на одній території і дихають тим самим повітрям. Нарешті, екологічні знання й практичне вирішення назрілих екологічних проблем можуть бути ефективним засобом проти «патріотичної» риторики та соціальних лінощів. Вони стимулюють прагнення до напрацювання ефективної державної політики, яка була б здатна поєднати досвід, набутий розвинутими країнами, з пошуками власного шляху розвитку [3, с. 110 ].

Екологічний стан та культура природокористування перестають бути внутрішньою справою окремих держав, оскільки сучасне людство існує за умов глобальної взаємозалежності. А. Печчеї писав, що потрібно шукати шляхи постійного перетворення сучасної системи егоцентричних держав, які керуються схильними до самоуправства урядами, на таку світову спільноту, в основу якої б лягла система скоординованих між собою географічних та функціональних центрів прийняття рішень, система, що могла б охопити всі рівні людської організації — від людського до глобального. До створення такої системи, звісно, далеко. Та враховувати досвід щодо організації природокористування (позитивний і негативний), набутий у різних регіонах світу, потрібно вже тепер. Інакше прагнення до створення систем усталеного розвитку так і залишиться прагненням [4].

У громадській свідомості екологічні проблеми, попри всю їхню актуальність і важливість, розглядаються здебільшого як один із самодостатніх фрагментів буття соціуму поряд з іншими: політичними, ідеологічними, економічними, господарськими. У реальному соціальному бутті досить часто спостерігається органічне поєднання фрагментів соціуму, де саме екологія відіграє значну інтегративну функцію. Евристичний і організуючий вплив законів та принципів екології виявляється не лише в галузі раціонального природокористування, а й в економіці й політиці, у складних процесах державотворення в нашій країні і в глобальних стратегемах подальшого розвитку людства, які останнім часом визначаються як концепції виживання.

Екологічна політика є порівняно новим, але надзвичайно важливим феноменом для становлення державності в Україні. Крім безпосередніх завдань, екологічна політика причетна до формування й уточнення змісту таких традиційних понять, як суспільна свідомість,

ідеологія, громадянське суспільство, демократія та ін. Саме тут органічно поєднуються такі самодостатні в недалекому минулому аспекти, як природокористування, міжнародні стосунки, господарська та економічна діяльність, формування соціополітичних стратегій та ін.

Розгляд традиційних для соціальної філософії проблем ідеології, демократії, громадянського суспільства тощо в екологічному контексті є надзвичайно продуктивним як для екології, так і для політології. Більш того, питання розбудови держави, соціально-політичного самовизначення, формування національної свідомості, здорового державного патріотизму, відчуття господаря на своїй землі, свободи і прав людини мають досить визначений екологічний контекст. Пройшовши у свій час через етапи тотальної ідеологізації, деідеологізації, наша громадська свідомість починає відчувати необхідність процесу деідеологізації. Як виявляється, ідеологічна невизначеність негативно впливає й на вирішення екологічних проблем у державі [5, с. 30].

Екологічна компетентність сучасної людини є свосередним гарантом майбутнього цивілізації, соціального прогресу людства. Термін «суспільний прогрес» був і є одним із основоположних у теоретичних побудовах філософії історії, зокрема, в історичному матеріалізмі. З одного боку, він уособлював тріумфальний поступ людства через терні соціальних і природних катаклізмів до світлого майбутнього, або, в західному варіанті, до суспільства всезагального споживання. З іншого — вчення про суспільний прогрес тлумачиться як абсолютно хибне, не виправдане ні з наукового, ні з філософського, ні з морального погляду обожнювання майбутнього за рахунок теперішнього й минулого. Концепція прогресу перетворює кожне людське покоління, кожну людську особистість, кожну епоху історії в засіб та знаряддя для кінцевої мети — досконалості, могутності й блаженства людства, до якого ніхто з нас не матиме ніякого стосунку. Кожне покоління й кожна історична епоха є самодостатніми й несуть в собі мету й виправдання у своєму власному житті.

Заслуговує на увагу міркування про відносність понять «прогрес» і «регрес», попри всю важливість їх для історико-філософського аналізу. Певний прогрес в економічній та соціально-культурній сферах у колишньому Союзі в загальнодержавному масштабі був водночас очевидним регресом для конкретних націй та народів. Переконливою ілюстрацією цього є той факт, що на одному з останніх союзних з'їздів представники північних народів просили створити резервації на своїх споконвічних територіях.

Всесвітня історія перенасичена фактами, коли посилення імперій не йшло на користь народностям, що їх складала. Багато відомих дослідників історичного процесу звертали увагу на нерівномірність історичного поступу. Періоди прогресивного розвитку цивілізації або етносу регулярно перемежуються з періодами депресії і занепаду, а громадянські війни мають такий само повторюваний (циклічний) характер, як і сезонні сільськогосподарські роботи. Згідно з А. Тойнбі, історичний процес відбувається за формулою — «виклик – відповідь». Цивілізація надломлюється і розпадається тоді, коли зустрічає виклик, на який їй не вдається відповісти. Саме здатність відповісти на виклик і є запорукою прогресу, в тому числі й національного, ознакою її життєвості та життєздатності [6, с. 37].

Про національний прогрес може йтися тоді, коли нація з усталеними традиціями й високим рівнем самосвідомості зберігає себе як цінність у всьому обширі своїх виявів, здійснює соціально-економічний та культурно-історичний поступ, цілком реалізує свої потенції за умов надзвичайно активного змінювання дійсності. Абсолютно очевидним є те, що народ, який не створив ефективної економічної та політичної системи, необхідних засад державності, деградує як нація, є беззахисним від асимілюючих впливів сусідів.

Важливою передумовою національного буття є усвідомлення національного інтересу. Буває, що нація, як і окремий індивід, не знає, до чого вона прагне. Звичайно, за таких умов не може бути й мови про продуктивну національну політику (як внутрішню, так і зовнішню). В сучасній політологічній літературі інтерес визначається як об'єктивно зумовлений мотив діяльності суб'єкта (окремої людини, соціальної спільноти), який складається з усвідомлення ним власної потреби та з'ясування умов і засобів її задоволення [Див., напр. : 7]

7Процеси політичного реформування значно ускладнюються відсутністю суспільної консолідації зі стратегічних напрямків розвитку держави, слабкістю національної єдності та політичної ідентичності. Відсутність розвиненого громадянського суспільства, обмеженість демократичного досвіду та політичної активності громадян приводить до надмірної політизації всіх суспільних процесів та гіпертрофії ролі владної еліти.

В Україні нині відсутня згода з приводу мети політичного розвитку, і це найсерйозніша перешкода на шляху демократичної модернізації. Щоб зупинити дезінтеграційні та деградаційні процеси і розпочати конструктивне політичне реформування, важливо стабілізувати політичну ситуацію і таким чином розширити модернізаційні можливості політичної системи. В той же час відмова

від процесу політичного реформування не вдається доцільною, вона внесе подальше підвищення конфліктності та неузгодженості в діях політичних акторів. Тому вихід з цієї складної ситуації вбачається в активній конструктивній співпраці всіх політичних сил з метою вироблення загальноприйнятого шляху подальшого реформування політичної системи. Одним з елементів такої співпраці може бути проведення відкритих круглих столів, які стануть не тільки інструментом обговорення дискусійних проблем, але й постійно діючим каналом інформації для суспільства. Це зробить владу більш відповідальною, прозорою та зрозумілою для всіх громадян.

### Література

1. Бердяев М. Национальность и людство / М. Бердяев // Сучасність. — 1993. — № 1. — С. 149—162.
2. Гермейер Ю. Б. Игры с противоположными интересами / Ю. Б. Гермейер. — М., 2006. — 326 с.
3. . Иванов С. Ф. Экологические последствия роста населения: глобальный консенсус / С. Ф. Иванов // Мировая экономика и международные отношения. — 2005. — № 10. — С. 108—115.
4. Печчеи А. Человеческие качества [Электронный ресурс] / А. Печчеи. Режим доступа : // <http://eco.9571.narod.ru/lib>.
5. Иванов С. Ю. Государственный патриотизм — альтернатива идеологии национализма и космополитизма / С. Ю. Иванова // Социально-гуманитарные знания. — 2003. — № 3. — С. 29—32.
6. Тойнби А. Цивилизация перед судом истории / А. Тойнби. — М.: Прогресс-Культура, СПб. : Ювента, 1996. — 480 с.
7. Висоцький О. Ю. Політична влада в Україні: проблеми легітимації та модернізації [Текст] : монографія / О. Ю. Висоцький. — Дніпропетровськ : Інновація, 2012. — 132 с.

*В статье анализируются роль и значение объединяющих идей, прежде всего национальной идеи для конструктивного реформирования общества.*

**Ключевые слова:** *объединяющие идеи, политическое реформирование, национальная идея, экологическая проблема, идеология и идеологизация.*

*A role and value of uniting ideas is analysed in the article, foremost national idea for reformation society.*

**Key words:** *uniting ideas, political reformation, national idea, ecological problem, ideology and ideologization.*

Карагіоз Руслан Степанович — викладач кафедри соціальних теорій Інституту післядипломної освіти та інноваційних технологій Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, кандидат політичних наук.

Рецензент: проф. Наумкіна С. М.